

Politická kultura současného vědeckého pracovníka

MILOSLAV FORMÁNEK
Kabinet marxismu-leninismu ČSAV,
Praha

1. Budování rozvinuté socialistické společnosti a nové politické výzvy

Praxe budování socialismu prokázala, že vytváření materiálních předpokladů lidského života, přeměna přírody, rozvoj materiální a duchovní sféry společnosti, těsně souvisí s rozvojem jejich skutečných a bezprostředních tvůrců, dělnické třídy, třídy družstevních výrobců a jejich spojence, socialistické inteligence. Nositelé duševní práce, zejména vědečtí pracovníci, tvoří hodnoty, jež jsou pro praktické osvojení objektu stále významnější. Zaměření této produkce a sama její možnost však jsou určovány materiální praxí a jejími nositeli. Vzniká nový typ pokroku, kdy stále širší vrstvy dělnické třídy a jejich spojenců si pod vedením komunistické (dělnické) strany osvojují výsledky duchovní tvorby, produkované v jejich zájmu a podle jejich potřeb. Mohou tak organizovaně, účinně využívat zákonitostí, tvořit svou společnost a její dějiny a tím významně a dalekosáhle měnit i samy sebe.

Při budování rozvinuté socialistické společnosti se s růstem uvědomělosti a organizovanosti neustále zvětšuje také počet pracujících, kteří se tohoto díla účastní, stupňuje se jejich tvořivá aktivita a dosah činností. Nadále však zůstávají značné rezervy růstu. Aby bylo možné tyto rezervy mobilizovat, je nutné odhalovat za pomoci vědy předpoklady a zdroje dynamismu společenského a zvláště politického systému, především pak osvětlovat cesty vedoucí k neustálému zdokonalování socialistické demokracie. (1)

Socialismus, který je dílem lidových mas vedených komunistickou stranou, poskytuje stále větší prostor zákonitostem a principům této společnosti vlastním. To však klade vzrůstající nároky na účinná řešení úkolu vtáhnout do procesu celou masu, dosáhnout její rozsáhlejší a také efektivnější účasti. Vzájemná spojení, závislost všech stránek, narůstající stupeň celistvosti společenského organismu při určující roli materiální výroby a jejich zákonitostí, jeho další podstatné rozvinutí a zdokonalení v souladu s požadavky třídního boje ve světovém měřítku, to vše vyžaduje nové obsahy a formy politiky, růst jejího primátu. V politice se spolu s ekonomikou koncentrovaně projevují i další sociální procesy. Zákonitosti si razí cestu skrze stále širší působení odvozených procesů v morálce a vědomí. Roste význam politiky jako předpokladu úspěšného společenského jednání ve stále rozmanitějších sférách. Je nutné umožnit všem, aby se učili vyvozovat ze svých zkušeností celospolečensky významné závěry, narůstá význam iniciativy, organizovanosti, tvořivého, činného uplatnění lidí. Zvětšuje se také úloha politického vědomí ve struktuře forem společenského vědomí a s tím i potřeba pěstovat individuální, osobnostní

(1) Jak o reálném rozvoji socialismu, tak o úloze vědy v tomto procesu dosud existují značně zjednodušené, mechanické představy. Věda neukazuje vždy jasně, hluboce a věcně jeho dialektiku. Trpí a zčásti i sama svou nedůsledností podněcuje zjednodušené představy o své pozici a funkci ve společnosti. I její vinou se udržují představy o lineární povaze vývoje, o nepřetržitém pohybu po „přímé linii“. Složitost zápasu o formování nového a boje se starým je někdy překrývána představami o nekonfliktním růstu jednotné kvality. Nedospívá se vždy k postižení reálných vztahů mezi zákonitostmi a vztahy různé úrovně, jež tyto zákonité vztahy zprostředkují.

politické vědomí, pocity, postoje, jednání lidí jako hospodářů, jako uvědomělých, aktivních občanů. Formovat osobnost znamená především formovat osobnost socialistického dělníka jako předního nositele osvobozené práce, politických a ideologických vlastností, klíčového nositele procesu spojování práce a kultury.

Vzrůst role politiky vyžaduje velmi pozorný, všestranný a zejména koncentrovaný rozbor tohoto procesu, jeho zákonitostí. Stoupají nároky na objasnění filozofických, teoretických otázek politiky. Představy o jednoduché, institucionálně normativní povaze politických aktů, o bezprostřední, přímočaré souvislosti mezi politickou ideologií a reálnou politickou praxí mohou být velmi škodlivé. Neodpovědný a současně alibistický postoj, jen ledabyle zakrývaný různými proklamacemi, může podporovat prvky pragmatických orientací.

V. I. Lenin často zdůrazňoval, že stát je silný uvědomělostí mas, když masy všechno vědí, vše mohou hodnotit, všechno dělají uvědoměle [Lenin 1956: 171]. Vystává otázka, jak se dnes uskutečňuje tato principiální politická linie, stěžejní politický úkol spojit socialismus s hnutím mas, s dělnickým hnutím, umožňovat, aby každá nová generace mohla socialismus jako vědu do hloubky prostudovat na současné úrovni poznatků a reálně jej proměňovat v hluboké vnitřní přesvědčení, v aktivní životní a společenský postoj a jakou úlohu v tomto procesu hrají vědci.

Jakmile se může společnost soustředit na své nejvlastnější zdroje ukryté v samotných lidských bytostech, stává se věda součástí života všech lidí, kteří se s ní nejen seznamují, ale stále více se na ní i podílejí. Tím, že je zabezpečováno stále širší pronikání vědy do praktické činnosti lidí, do výrobně technické sféry, do procesu zespolenštění práce a výroby, do politického a duchovního života, zvyšují se i nároky pracujících vůči vědě. Věda se stává součástí vzdělání, přesvědčení a praxe stále většího počtu lidí. Sféra vědecké a — obecněji — duchovně kulturní činnosti a sféra práce se sblížují. Přibližuje se „úplné a trvalé splynutí vědce, inženýra a řemeslníka“. Vzniká pravděpodobnost, že v budoucnu pronikne věda společenským životem tak silně, že přestane ve svých různých složkách samostatně existovat (včetně zveřejnění a sblížení jazyka vědy a řeči pracujících) [Bernal 1960, I.: 25, 32, 321., Bernal 1960, II.: 354, 408, 417].

Spojení inteligence, vědy a bezprostředních výrobců se ovšem nerodí spontánně z vlastnických, kolektivistických vztahů. Složitý, komplexní systém vědy, vyznačující se rozvinutou vnitřní diferenciací a integrací a specifickou kooperací je cílevědomě rozvíjen jednotnou státní a stranickou politikou v zájmu pracujících. Ke zdokonalení vědecko-výzkumné činnosti a práce vědeckých kolektivů a institucí, ke zvýšení celkového společenského, zvláště pak výrobního efektu vědecké práce, jsou široce využívána vědecká doporučení. V neposlední řadě se týkají právě různých stránek regulace vědy (od ekonomické po morální).

Hlavním současným úkolem vědy je osvojit si a hlouběji zvládat dialektiku vývoje socialistické společnosti, faktory její životaschopnosti.(2) Musí proto důsledněji překonávat momenty akademismu, které přežívají, hlouběji se po-

(2) Objevuje se dvojí představa o cestách vedoucích k řešení tohoto úkolu: někteří navrhuji začít konkrétní empirickou analýzou reálných procesů: logika, metodologie, syntéza má vznikat a být ověřována v průběhu zkoumání; další jsou přesvědčeni, že hlavní příčinou nedostatečného spojení mezi vědou o socialismu a jeho reálnými problémy je spíše „nedostatečná pozornost věnovaná filozofickým teoriím socialistické výstavby, včetně historickomaterialistických aspektů“ [Cyrkun 1982 : 113; Cipko 1982 : 103]. Právě vědomí této velké odpovědnosti vedlo filozofy v Československu k tomu, že zahájili diskusi k problémům historického materialismu.

hroužít do reálných procesů výstavby. Jen tak může zformulovat co nejdetailněji a současně teoreticky precizně představy o konečné hranici první fáze komunismu, o její podstatě, kritériích zralosti, o soustavě zákonitostí, principů a cílů, o vývojových rozporech, a to v zájmu úspěšné mobilizace subjektivního faktoru, jehož význam tak prudce narůstá.

Tvořivá aktivita subjektu výrobní a vědecké činnosti se stále více vzájemně podmiňuje. Efektivita, kvalita vědecké tvorby, zmnožení jejího potenciálu a zvýšení praktického významu závisí na řadě činitelů, mezi něž ve sféře subjektu patří činnost každého jednotlivého vědeckého pracovníka, jeho zájmy, motivace, cíle, aktivní životní a sociální postoj, společenská odpovědnost, projevující se ve všech oblastech jeho činnosti. Budování rozvinuté socialistické společnosti a procesy vědeckotechnické revoluce kladou velké nároky na formování vědecké osobnosti, především na jednotu její profesní a sociálně politické aktivity, na nové obsahy a úrovně výzkumné činnosti a na morální a politické kvality vědce. Vyžadují, aby se každý vědecký pracovník nejen podílel na tvořivé vědecké práci, na organizaci vědeckého procesu a na výchově mladé vědecké generace, ale také aby aktivně bojoval za prosazování socialistických ideálů, aby spojil svůj život s výstavbou socialismu.

Analyzovat proces formování socialistické osobnosti vědce lze jen komplexně, interdisciplinárně, objasněním nového typu vědecké tvorby, jaký vzniká v podmínkách socialismu, a vyloučením hledisek úzkých či jednostranných (pouze sociálně psychologických, etických, ahistorismu apod.). [3]

Součástí odpovědnosti všech politicky působících osob (včetně vědeckých pracovníků) je spoluvytvářet ve společnosti politickou, morální a sociálně psychickou atmosféru, v níž by se v každém jedinci mohly formovat a plně projevovat rysy a vlastnosti socialistického občana a z níž by se tudíž také rodila harmonická vědecká osobnost. Prosazovat jednotu slov a činů, přesvědčovat na příkladech, jež mají rozhodující význam pro účinné působení na vědomí, smýšlení, přesvědčení a činy, je mimořádně aktuální, celospolečenský úkol [Černěnko 1981: 6an., Suslov 1979: 20].

2. Podstata politické kultury

Aktivní životní a společenský postoj v socialismu je svou podstatou politický, na jeho vznik a rozvoj bezprostředně působí politické procesy. Rozvinutost společnosti se projevuje nejen v těsném spojení různých stránek a úkolů, ale také v rychlém růstu významu politické úrovně a politické kultury. Politická úroveň a politická kultura jsou zprostředkovateli utváření různých vlastností lidí, kolektivů, skupin, jsou určující v témže smyslu, v jakém je vůči ekonomice určující politika. [4]

Se změnou měřítek a složitosti výstavby socialismu, s růstem vzdělanosti

(3) Rozsah a náročnost programů, které pomáhají vědci uskutečňovat, ale i rozpor-nost vědecko-výzkumného procesu a některé rozpory společenského vývoje, mohou při zvýšeném tlaku buržoazní ideologie vést ke zkreslování povahy faktorů zvyšování efektivity vědeckého tvořivého myšlení a společenských procesů; odtrhávat vědce od konkrétního společenského prostředí, zveličovat jejich „nezávislost“, prosazovat světonázorovou a politickou „neutralitu“, živit jejich „kritický odstup“, abstraktně humanistický a etický patos odpovědnosti, iluze o „vedoucí úloze“ inteligence a o přednostech technokratických řešení.

(4) F. M. Burlackij a A. Galkin ji definují jako „úroveň osvojení společensko-politických názorů, poznatků, přesvědčení své třídy člověkem a umění používat je ve společensko-politické činnosti“ [Burlackij—Galkin 1974 : 113]. Srovnej také studie M. T. Jovčuka a L. N. Kogana [Jovčuk—Kogan 1979 : 39] a V. F. Chalipova [Chalipov 1980] aj.

a kulturnosti lidí má stále větší význam úroveň politického vědomí a přesvědčení, a zejména konkrétní sociálně politická činnost. „Komunistická strana,“ zdůrazňuje K. Rusakov, „formuje sovětského člověka jako odpovědného pracovníka, osobnost s vysokou politickou kulturou, vlastence a internacionalistu, jako člověka, který se vyznačuje vysokou uvědomělostí, připraveností, vůlí a uměním budovat komunismus“ [Rusakov 1982: 32]. „Formovat marxisticko-leninský světový názor, působit k tomu, aby se teoretické poznatky přeměňovaly v pevné přesvědčení, stávaly se motivem pracovní a politické aktivity sovětských lidí, v tom vidí strana svůj nejdůležitější úkol“ [Rusakov 1982: 37].

Pochopit, jakou úlohu v tomto procesu může sehrávat věda, znamená objasnit nejprve hlouběji povahu tohoto procesu, jeho sociální podstatu, funkce. Zvláště jde o to, ukázat — s pomocí nejrozmanitějších vědních přístupů — podstatu socialistického typu *politické kultury*.

Sovětská věda na tuto výzvu pohotově reaguje. Jak uvedl G. Šachnazarov, „důležitým směrem politických věd se stal výzkum otázek politické kultury společnosti“, zahrnující úkol „zjistit, jaký komplex vědomostí potřebuje člověk, aby se mohl kompetentně účastnit řešení politických problémů na všech stupních, jak tyto vědomosti zevšeobecnit a prakticky jich využít...“ [Šachnazarov 1980].

Nový pojem vyjadřuje v koncentrované formě důležitý „uzel procesů“. Určuje kvalitativní stupeň rozvoje osobnosti, socialistického životního způsobu, podmiňuje fungování socialistické kultury.

Sovětská věda klade důraz na pochopení politické kultury jako strukturního článku politického systému společnosti a jako nejdůležitějšího strukturního prvku osobnosti a kultury, který vyjadřuje jejich politickou zralost, připravenost, „kompetentnost“. Rozvinuté vymezení politické kultury uvádí N. M. Kejzerov. Politická kultura je podle jeho slov „ideologický nadstavbový jev, zvláštní odrůda kultury, určitá kvalita, způsob (formy, úrovně atd.) duchovně praktické činnosti a vztahů, zabezpečujících odraz, utvrzení a realizaci základních třídních zájmů prostřednictvím formování úhrnu určitých politických názorů, hodnot, znalostí a návyků, účasti občanů na společenskopolitickém životě, při zajišťování funkcí a rozvoje systému politických a sociálních institucí, norem, tradic“ [Kejzerov 1982(a): 4, 5]. [5]

Vychází přitom z obecnější tendence interpretovat stále širší okruh otázek z hlediska kategorie kultury a současně ze syntézy různých politických kvalit různých subjektů (tříd, skupin, společností, stran, státu, společenských organizací, pracovních kolektivů, osobnosti). Na tomto základě stanoví vztah nového pojmu ke kategoriím společensko-ekonomické formace, způsobu výroby, základny a nadstavby, sociálně třídní struktury, osobnosti, životního způsobu, duchovní kultury, ideologie apod. Vztah společnosti a kultury lze, podle vyjádření N. M. Kejzerova, charakterizovat jako vztah celku a jeho kvality [Kejzerov 1982(a): 6].

Osobnost jako myslící, citově orientovaný, své činy v procesu sebeuvědomění kontrolující jedinec se stává vědomým subjektem historické tvůrčí činnosti

(5) Pojem politické úrovně jako nejdůležitější kritérium sociální vyspělosti, které v mnohém podmiňuje efektivní fungování společenského mechanismu, formuluje V. Chalipov. Inspirovala jej Leninova myšlenka o tom, že je nutné „opravdu využívat vymožeností kultury, civilizace a demokracie“ [Lenin 1957, 29 : 102]. K tomu je nutné dobře znát svá práva a svobody a umět je využívat v zájmu výstavby socialismu. Někdy je také formulována další kategorie, tj. leninský životní postoj: zahrnuje třídní postoj, ideové přesvědčení a důslednost, bolševickou, kolektivistickou etiku [Kosolapov 1980].

tím, že se začleňuje do společenské duchovní kultury a rozvíjí duchovně praktickou a materiálně praktickou činnost.(6)

Spojení politiky a kultury nemá a nemůže mít mechanickou, vnější podobu. Je objektivně materiálně podmíněno a má třídní charakter. Určující roli v něm má politický faktor, jehož význam se stále zvětšuje. Znamená to, že socialistická duchovní kultura je formována v systém marxismem-leninismem, že ji pronikají proletářská, socialistická hlediska a přístupy. Je prostředkem, výrazem a měřítkem dosažené úrovně setkání práce a kultury, je jednotou procesu výchovy a sebevýchovy pracujících. Stále důležitější podněty jí bezprostředně přináší dělnická třída. Politický předvoj společnosti usiluje o to, aby se hlouběji propustovala ideologická a sociálně psychická sféra, aby bylo osobní a společenské vědomí skutečně stále nerozlučněji spjato.(7)

Svou vnitřní strukturou je politická kultura velice složitým útvarem, v němž jsou odlišovány politické znalosti, politické přesvědčení (hodnoty, normy, principy), politická aktivita. Obsahem politické kultury je *za prvé* (ideologická úroveň) zvládnutí vědecké politické ideologie, zvláště pochopení potřeb, zájmů a možností dělnické třídy. Politické znalosti představují třídně zaměřený výběr názorů, ideí, představ, mínění skupin, tříd, osobností o (vnitřní a zahraniční) politice, v nichž se odlišuje teoretické a každodenní vědomí. Vyžaduje tudíž kulturu politického poznávání a myšlení, analýzy a zobecňování zkušeností, schopnost tvořivého zdůvodňování nových politických jevů na základě dosavadních znalostí a zejména ovládnutí základů marxisticko-leninské teorie a metodologie, osvojení zákonitostí sociálně politického procesu.

Za druhé, politická kultura zahrnuje přesvědčení o pravdivosti politických znalostí (emocionálně psychologickou, hodnotově-normativní, mravní rovinu). Poznatky se mění v hluboké, vnitřní, ideové přesvědčení, v občanské uvědomění, a to formováním hodnotových orientací (určitým stabilizovaným oceňováním významu objektu pro skupinu a jednotlivce), respektování sociálních norem (včetně právních a dalších), v nichž jsou hodnoty ztělesněny, konkretizovány v podobě normativního standardu. Vzniká oddanost politickým ideálům, které jsou pak hájeny před těmi, kdo chtějí „spojovat staré a odumřelé s neživým, módním“ (Lenin). Rozumové vývoody jsou spojovány s citovou orientací, s citovou kulturou, s mravní orientací a kulturou.

Nejdůležitější vrstvou politické kultury je však *za třetí* schopnost, umění, dovednost, ochota a rozhodnost zastávat názory a přesvědčení v praxi, uskutečňovat je v různých střetech odpovídajícími politickými prostředky (rovina činného jednání). Patří sem připravenost (návyky i stereotypy) k praktickému, každodennímu politickému, taktickému jednání v duchu zvolené strategie, dále vůle a bojovnost při zajišťování úkolů a usnesení, při překonávání růz-

(6) Vědomí je celistvým systémem těsně souvisejících poznávacích a emocionálně volných prvků. Jeho jádrem je vědění jako výsledek procesu poznávání (jak zdůrazňuje K. Marx, „způsob, jakým existuje vědomí a jakým existuje něco pro něj, je vědění“ [Marx 1956 : 633]. S poznávacími prvky však těsně souvisí prvky emocionálně volní, prožitek poznávaného, citový vztah, hodnocení (věci, vlastností, vztahů), jež se pak projevuje ve vztahu k praxi, ve formě úsilí o přeměnu ideálního, prostřednictvím praktické činnosti, ve skutečnost.

(7) Zkoumání dialektiky sociálně psychologické a ideologické oblasti, které bylo dlouho zanedbáváno, má stále větší význam. Je nutné znát vazby ideologických hodnot a norem a potřeby, zájmy, zkušenosti individuí. S růstem kultury, vzdělanosti, informovanosti jednotlivců se projevuje závislost společenské psychologie nejen na podmínkách bytí, ale i na ideologických koncepcích. „Společenská psychologie se postupně pozvedá na úroveň společenské ideologie, nikdy se však s ní celkově neztotožňuje,“ píše R. Rosolapov. „Za plně uvědomělého je možno považovat jen takového člověka, u něhož se harmonicky spojuje komunistická ideologie s komunistickou psychologií“ [Kosolapov 1982 (a) : 180, 181].

ných překážek, jež se objevují. Takovouto jednotu politických poznatků, uvědomění, přesvědčení a praktické třídně politické aktivity má na mysli V. I. Lenin ve své práci *Co dělat*. Je výrazem jednoty politiky jako vědy a umění v každém jednotlivci, odráží úroveň formování jeho politické osobnosti [Janovskij 1980 : 155]. (8)

Hlavním prvkem politické kultury je právě politická praxe. Přitom však jde o část a druh kulturních procesů, o strukturní prvek duchovního života společnosti, o způsob, formu a úroveň duchovně praktické činnosti [Kejzerov 1982(b): 76; Kejzerov 1982(a)].

Z hlavních úrovní a stránek politické kultury vyplývá její sociálně třídní smysl. Politické vědění, uvědomění a praktické dovednosti a postupy se neustavějí pouze (a dokonce ne již v prvé řadě) vzděláním a osvětou. „Kompetence“ není kategorie individuálně-intelektuální. Determinuje ji společenská praxe, stupeň rozvoje společenských, zvláště výrobních vztahů a výrobních sil, rozvoj demokracie a úroveň ideologické a kulturní činnosti. Politická kultura se formuje v sociálně třídním postavení, skutečnou účastí na třídních bojích, při prosazování hegemonie třídy atd.

Politická kultura proto také plní dvě těsně spjaté funkce: 1. je nástrojem k prosazování společenského pokroku; 2. především však je specifickou, bezprostřední formou vyjádření a způsobem praktické realizace základních, určujících třídních potřeb, zájmů, vztahů. Je proto možné chápat ji jako synonymum jasněho určení třídních, stranických pozic institucí a občanů a důsledně stranického přístupu k určování třídních funkcí politiky, ideologie a kultury [Kejzerov 1982(a): 9, 24, 27, 46]. Zvyšuje se s třídní, stranickou angažovaností.

Základní typy politické kultury jsou formovány v rámci společensko-ekonomických formací, některé obecné znaky přesahují jejich hranice. Buržoazní typ politické kultury zahrnuje postupně se zostřující vnitřní protiklad politické teorie a praxe, což se projevuje i v odpovídajících metodách, způsobech politické činnosti (násilí, manipulace), v ohrožování kulturních vymožeností lidu a v útocích proti politické kultuře dělnické třídy, v pokusech diskreditovat politickou kulturu socialismu.

Pro socialistickou politickou kulturu je charakteristická jednota politických ideálů a politické skutečnosti, jednota kultury, vědy a politiky. Požadavky společenského pokroku jsou tu důsledně respektovány, neboť politická kultura je rozvíjena na vědeckém základě, umožňuje poznávat, využívat společenské zákonitosti v zájmu dělnické třídy, pracujících.

Formování politické kultury socialismu je náročným, dlouhodobým procesem. Stupně, úrovně politické kultury vznikají v závislosti na úrovni obecné kultury a její dostupnosti masám, na tom, zda jim dává možnost tvořivé činnosti. Taková možnost závisí na neustálém rozšiřování demokracie a skutečné svobody, na občanské, pracovní, internacionální aktivitě. J. Andropov připomíná, že „sovětská demokracie měla, má a je třeba zdůraznit, že ještě bude mít potíže růstu vyvolané materiálními možnostmi společnosti, úrovní uvědomění mas, jejich politické kultury a tím, že naše společnost se nerozvíjí ve

(8) Karel Marx vždy vysoce oceňoval význam řešení právě politických problémů. „Zvláštní pozornost vzbuzuje ta či ona otázka teprve tehdy, když se stává *politickou*...“ [Marx—Engels 1956 : 350]. Filozofické vědomí, psal Rugemu v roce 1843, „i vnitřně bylo vtaženo do věry boje“. Musí se zabývat realitou pravdivé lidské podstaty, musí se zajímat o „teoretickou existenci člověka“, působit na své současníky. Marx si klade otázku „jak na to“ a odpovídá: „To znamená, že nám nic nebrání spojit svou kritiku s kritikou politiky, s určitou stranickou pozicí v politice, čili spojit ji se *skutečnými* boji a ztotožnit se s nimi“ [Marx—Engels 1956 : 368].

skleníkových podmínkách...“ Proto je však nutné odstranit „všechno, co potlačuje a podrývá iniciativu mas a spoutává tvůrčí myšlení a živé dílo pracujících“ [Andropov 1982].

Politický, ideologický mechanismus vyjevování a prosazování třídních potřeb a zájmů zůstává velmi složitý.(9) Není proto snadné postihovat, zda jsou zaujímané pozice a volené cíle, prostředky, hesla apod. přiměřené. Je třeba vycházet z celé široké a koncentrované zkušenosti třídního boje a prosazování vedoucí úlohy třídy.

Jednotlivci a celé skupiny pracujících dosahují různé úrovně v osvojování nejlepších rysů společenského vědomí, v prosvětlování své psychiky vědeckou ideologií. Liší se úroveň poznatků, stupně politické uvědomělosti, schopnosti sladovat strukturní prvky politické kultury v účinnou politickou akci. Osobnost si osvojuje hodnoty politické kultury postupně, jako subjekt politické činnosti prochází různými etapami utváření. Politická kultura však není záležitostí izolovaných jedinců; vyjadřuje právě úhrn typických politických pozic a orientací všech rozhodujících skupin, vrstev, organizací a institucí, úroveň jednání celé masy pracujících, projevující se v tvářnosti osobnosti. V důsledku růstu politické kultury se poučená a uvědomělá účast v politických zápasech stává běžnou a normální pro celou masu lidu.

S celkovým růstem primátu politiky stále více stoupá význam politické stránky životního způsobu, materializace poznatků, hodnot, norem, návyků politického myšlení a jednání. Politická kultura je prvkem a současně kvalitativní charakteristikou, prostředkem integrace socialistického způsobu života. Prochází při své materializaci velmi složitou cestou, na níž je nutné překonávat pozůstatky staré politické kultury buržoazní a maloburžoazní.

Pro účely praktického uskutečňování politické kultury, jež hraje tak závažnou roli v utváření subjektu, rozpracovává společenská věda takové pojmy, jako jsou politická, mravní, společenská, životní, vědecká pozice, aktivita, činnost a odpovědnost. Politická pozice jako projev konec konců i kultury společensko-politické činnosti vypovídá o praktickém efektu politické kultury. Jejím prostřednictvím politická kultura stimuluje (aktivní a odpovědnou) sociální a životní pozici občanů, přispívá podstatně k formování osobnosti [Kejzerov 1982(a): 20, 21, 72].

Vzhledem k rozpornosti a složitosti procesu rozvoje politické kultury je velmi důležité zavádět přesná kritéria úrovně politické kultury. Takovým kritériem je soulad jednání s potřebami společenského pokroku; stupeň, hloubka pochopení a zejména míra praktické účasti na prosazování základních třídních potřeb a zájmů, politických principů, hesel, doktrín a ideálů, které z nich vycházejí; úroveň jednoty společenských (třídních) a osobních zájmů; úroveň občanské, politické aktivity a iniciativy; zralost osobnosti nového typu [Kejzerov 1982(a): 53, 55].

Vědci, kteří žijí ve stejných společensko-ekonomických podmínkách jako všichni pracující, hrají důležitou roli v rozvoji obecné kultury. Pomáhají rozvíjet kulturu myšlení a její jádro, vědeckou ideologii marxismu-leninismu.

(9) Síla logiky myšlení, kultura řeči, pravidla jednání, kultura citů a zvláště kultura práce a výroby, společenských vztahů se mohou díky existující kultuře řízení dostávat do rozporu s nároky politické kultury třídy, s reálně existujícími společenskými možnostmi, přednostmi socialistického uspořádání. Reálný postup nevede vždy k výsledkům, které jsou očekávány. Je proto třeba velice střizlivě zkoumat dosažené výsledky, rozpracovávat vědecký aparát analýzy procesu a politický mechanismus jeho fungování.

3. Vědecká činnost a aktivní životní a sociální pozice

Ve filozofické literatuře, především v Sovětském svazu, je v poslední době věnována velká pozornost kategorii činnosti obecně a vědecké činnosti zvláště. Tento zájem souvisí se snahou postihnout podstatu, zdroje, strukturu, formy i předpoklady uvědomělé, tvořivé aktivity subjektu.

Hlubším poznáváním dialektiky společenského života se odhaluje činnost jako „vzájemné působení subjektu a objektu“, jako „univerzální způsob existence subjektu“ (osobnosti, třídy, společnosti apod.), jako zvláštní způsob projevu vnitřní podstaty subjektu, jako společensky cílevědomě spotřebovávání fyzických a duchovních sil za účelem uspokojování potřeb a naplňování cílů subjektu, jeho schopnosti vědomě vytyčovat cíl, postihovat smysl, uvědoměle motivovat [Medjanceva 1980 : 39, 40; Vdovičenko 1982 : 476]. Rozborem dialektiky společenského života je postihován předmět smyslově předmětné činnosti, tj. vztah činnosti k jejím objektivizovaným produktům (společnosti, společenským, výrobním vztahům, k materiální výrobě apod.), v nichž si subjekt osvojuje přírodní síly a „zpředměťňuje se“. V těchto objektivizovaných produktech se současně vytvářejí rozhodující limity a podněty, podmínky pro samu tuto činnost, která je vždy doprovázena aktivní myšlenkovou činností. Předmětem činnosti je tudíž i produkt psychického odrazu, obraz předmětu, ideální podoba objektivních hybných sil činnosti, uvědomělá podoba potřeb a zájmů, jež je vnitřní stránkou činnosti [Vdovičenko 1982 : 476].

„Jednota činnosti a jejích forem, vznikající v praxi“, jak říká G. G. Vdovičenko, „vystupuje jako konkrétně historické dění“ [Vdovičenko 1982 : 474]. Součástí této dialektiky je i vztah činnosti k samému nositeli činnosti, k subjektu.

Činnost tudíž vždy naráží na přírodní a historicky zformované podmínky. Vzhledem k tomu, že „měnění okolností a lidská činnost spadají vjedno“ (K. Marx), mohou za určitých okolností vytvářet revoluční praxi, mohou být v podmínkách socialismu podřízeny vládě sjednocených individuí. (10)

Pokud jde o vědeckou činnost, mohli bychom říci, že jde o zvláštní formu projevu sociální aktivity, zvláštní druh práce vědce jako subjektu, v níž se díky jeho tvořivým schopnostem ve složitých postupech postihují, třídí a zpracovávají nové, původní informace. Proniká se tak do rozporné podstaty objektu, realizují se cíle poznávací, ale i prakticko-organizační a komunikačně informační činnosti [Medjanceva 1980 : 43].

Ve své vědecké činnosti vědec osvědčuje vysokou úroveň odborné (profesní) průpravy a znalostí, široký profil, schopnost orientovat se v průřezových disciplínách a vhodnou specializaci, vysokou teoretickou úroveň, schopnost aplikovat a rozvíjet metodu vlastního oboru v jednotě s materialistickou dialektikou. Prokazuje však také světonázorovou, obecně ideologickou úroveň, která podmiňuje schopnost orientovat se ve vědeckých úkolech, vytyčovat odpovídající cíle, volit prostředky a způsoby k jejich dosažení a zejména uvědoměle využívat možností a zákonitých procesů k rychlé, dovedné praktické realizaci společensky podnětných výsledků. Ukazuje tak, nakolik je schopen plně využívat prostoru, který mu pro rozvoj jeho vědecké osobnosti socialistická společnost poskytuje [Janovskij 1979 : 41].

Pro vědeckou pozici osobnosti socialistického vědce je typické, že se dokáže rychle a zásadově orientovat mezi tradičními, zavedenými výzkumnými cíly

(10) Poměrně nejasné je v literatuře zatím řešení vztah činnosti a aktivity. Činnost je označována za aktivitu vůbec a aktivitu informačně usměrněnou (Markarjan), aktivita za zvláštní způsob (formu) projevu činnosti (Medjanceva), za sociální přetvářející činnost lidí (Arefjeva), za míru činnosti (Stankevič).

a postupy a novými možnostmi a tvářností odpovědnosti vědy, že neustále hledá a tvoří. Zvažuje, osvojuje si a prosazuje nové, progresivní ideje a metody v souladu s dlouhodobou strategií rozvoje socialistické vědní fronty, s rychlým vývojem socialistické společnosti. Pro jeho vědeckou pozici je charakteristické, že promýšlí a prosazuje formy organizace výzkumné práce, které umožňují co nejrychleji zavádět výsledky vědy do výroby, do společenské praxe, i přímý vstup vědy a vědců do výroby. Usiluje o využití výrobních a společenských podmínek pro zvýšení efektu vědecké práce samotné [industrializace, automatizace vědeckých postupů a experimentu, účast výrobců na vědeckých výzkumech] [Janovskij 1979 : 41, 42]. K charakteristice jeho vědecké pozice patří, že je průkopníkem intenzivní profesionální kooperace, přenášení kolektivních forem (spojujících vědce s inženýry, laboranty, odbornými a dalšími pracovníky) do vědecké práce. Razí postupy, které spojují síly různých oborů, vedou k syntéze, vzájemnému obohacování metod, i ke vzniku zvláštního typu systému metodologie komplexních interdisciplinárních výzkumů [Metodologija : 9]. Takovou cestou se účinně rozvíjejí i široké a podnětné kontakty mezinárodní. Vznikají tak a jsou vědomě utvářeny i předpoklady pro individuální vědeckou aktivitu, pro dokonalejší sladění osobních vědeckých zájmů se zájmy společnosti a vědeckého kolektivu.

Rozvoj sociální aktivity vědce je určován podstatou jeho sociálního statusu, soustavou charakteristických znaků, jež v tomto statusu utváří konkrétní sociálně ekonomická formace. Působí na něj výrobně technické, ale zvláště sociálně ekonomické (vlastnické), sociálně třídní, sociálně politické poměry a duchovní situace společnosti, podstatné rysy způsobu života, a tudíž zvláště procesy formování osobnosti. Vědec je těmito podmínkami nejen určen, ale sám je specifickým způsobem formuje v závislosti na zvláštěnostech fungování vědy v konkrétní formaci a na svém místě ve vědeckém kolektivu.

Dnes, kdy se stává stále naléhavějším, aby rozvoj každého jedince poskytoval předpoklady pro rozvoj všech členů společnosti, je také nutné, aby věda napomáhala tomuto procesu tím, že bude energičtěji přeměňovat sociální podněty ve vnitřní stimuly své činnosti. Bude tak dále upevňován základní soulad mezi činností vědců a činností socialistické inteligence jako celku, svazek inteligence s vedoucí třídou společnosti.

Socialistický vědecký pracovník je příslušníkem vrstvy tvořivých duševních pracovníků. Při oceňování duševní práce, kterou vykonává, se uplatňují všechny charakteristické rysy socialistického materiálního a morálního stimulování. Jeho práce je společností vysoce ceněna, organicky včleňována do systému sociální výroby. Je přirozenou stránkou materiální produkce, je ovlivňována výrobou materiálních statků a především produkcí společenských vztahů. Odpovědnou duševní prací, kterou vědecký pracovník odvádí společnosti, získává sociální jistoty, pevně se včleňuje do systému pracovních činností, přeměnou vědy v bezprostřední výrobní sílu se začleňuje do socialistických ekonomických vztahů i bezprostředně. Jeho práce se stává životní potřebou, jsou odstraňovány často nemalé zbytky vnějších stimulací, charakteristických pro kapitalistické společenské poměry. Vzniká socialistický kolektivismus také ve sféře vědy a s ním i pracovní soutěž. Shoda zájmu společnosti a vědy na všestranném šíření vědeckých poznatků, na jejich rychlé přeměně v praktické činy, násobí množství společenských vztahů a spojení, do nichž vědec vstupuje, rozšiřuje jeho sociální obzor. Umožňuje mu bezprostředně přeměňovat tvořivou duševní práci v předmětnou, revolučně působící činnost v zájmu pracujících. Dává mu šanci vystupovat jako hospodář duchovní produkce, jako odpovědný občan, jako vlastenec a internacionalista.

Sociální pozice vědce v každé formaci konkrétně formuje veškerou jeho kaž-

dodenní životní činnost, všechny její stránky. Vzniká celistvý, relativně stabilizovaný vztah vědce na základě dominujících třídních vztahů, morálky a světového názoru k rozmanitým přírodním a společenským skutečnostem. Projevuje se i v nejzasutějších složkách jeho životního postoje, ve stereotypech, obřadech, jež trpí, zavádí, či jichž se zúčastňuje apod.

Vědec má vždy i osobní odpovědnost nejen za volbu vědecké teorie a metodologie, ale i obecných poznatků o světě a o svém místě v něm, za volbu pokrokové či reakční, popřípadě „neutrální“ orientace a přesvědčení. Volba společenské a životní pozice se projevuje v typických rysech životního způsobu, který si osvojuje, v rozhodujících rysech jeho osobnosti [Černodanov 1981 : 32].

4. Subjekt a objekt sociální odpovědnosti vědce

Růst sociální odpovědnosti vědce, její obsah a formy, [11] jsou produktem objektivních faktorů, jež vytváří socialismus a pokrok vědy. Sociální odpovědnost je třídní pojem. Závisí ve velké míře také na samostatné, iniciativní, uvědomělé a cílevědomé volbě mezi alternativami, jež se vědecké osobnosti nabízejí. Vedle faktorů vnějších existuje soustava faktorů vnitřních (v něž se v příznivých podmínkách vnější faktory proměnily). Sociální odpovědnost je podstatnou složkou teoretické a praktické činnosti osobnosti, která překračuje běžný rámec svých povinností, poznává reálnou povahu společenských úkolů a cílů, v zárodku postihuje tendence rozvoje nového. Orientuje se v často velmi rozporných, nutných tendencích, přijímá určitý vědecký program, předvídá pravděpodobné důsledky jeho prosazování a s plným zaujetím pro poznanou pravdu obětavě, rozhodně a houževnatě usiluje o řešení. Často přitom překonává nemalé překážky: existující inertnost myšlení, skupinové, egoistické zájmy, snahu snížit význam jejího počínu apod. [Nalivajko 1981 : 48, 50, 52]. Odpovědnost se projevuje také v organizaci vědecké činnosti (ve způsobech plánování a řízení, volbě priorit a ve stanovení temp apod.). [12]

V socialistické společnosti není vědecká osobnost ve svém boji a usilování nikdy osamocena. Celková vědní politika komunistické strany v zájmu dělnické třídy a všech pracujících umožňuje, aby vědec vystupoval jako hospodář vědecké výroby spolu s vědeckým kolektivem, aby podněcoval soutěž a vystupoval v kolektivních závazcích, aby využíval síly kolektivu a opory těch, kdo pracují na problému podobném či shodném, podle týchž etických a politických principů.

Prozkoumání dialektiky objektivně subjektivních vztahů, utvářených činností vědy a vědců, umožňuje pochopit objekt a subjekt odpovědnosti, jejich obecnou a zvláštní podobu, podstatu a strukturu. Objektem se stává ten předmět (jev či proces), k němuž věda přistupuje se svou teoretickou a metodologickou výzbrojí, s cílem proniknout do jeho rozporné podstaty, formulovat pravdivé závěry a doporučení pro praxi a zúčastnit se i boje za jejich úplné prosazení.

Objektem odpovědnosti je sama věda jako sociální instituce: zahrnuje plánovitě prosazování generálních směrů svého rozvoje, formulování, nalézání

(11) Kategorie sociální odpovědnosti musí být analyzována v rámci historického materialismu a vědeckého komunismu. Výzkum etický a právní postihuje jen některé její stránky [Nalivajko 1981 : 42, Janovskij 1979, Lazar—Lejman 1978].

(12) Přední sovětsí vědci zdůrazňují, že rozvoj vědy byl a dnes je více než kdykoli dříve výsledkem kolektivní, společné činnosti, že vědecká pravda se rodí jen ze sporu a že pravidelná tvůrčí výměna názorů je naléhavou potřebou (F. V. Konstantinov, P. N. Fedosejev aj.). Touto cestou je nutné se vzájemně „burcovat z klidu“, „překonávat sebeuspokojení, jež pozorujeme v některých vědeckých kolektivech, vytvářet podmínky, aby v každém akademickém oddělení vládla atmosféra tvůrčí činnosti, vzájemné soudružské náročnosti a vědeckého hledání“ [Fedosejev 1981 : 42 an.].

a praktické prosazování nových řešení klíčových problémů, progresivních forem vědní organizace a komunikace, výchovu mladé vědecké generace. Především však zahrnuje cílevědomé vyhledávání nejvýznamnějších problémů praxe a prosazování praktických řešení na základě prohlubování světónázorových základů, urychlování své celkové socializace a zvyšování úrovně svého politického významu. Je naléhavé, aby teoretické pravdy byly překládány do konkrétního jazyka praxe, aby byly přeměňovány v potřebu všeho lidu. K. Marx, jak připomněl J. Andropov, je právem považován za dědice všeho nejlepšího, co před ním věda vytvořila nejen proto, že kriticky toto dědictví přepracoval. „Šel mnohem dále, především proto, že se chopil řešení úkolu, který sám formuloval, jak se sluší na génia, hluboce a prostě: Filozofové svět jen různě vykládali, jde však o to jej změnit... Dílu revoluční přestavby světa Marx věnoval veškerou sílu svého výjimečného ducha, sebe celého, beze zbytku“ [Andropov 1983 : 6].

Věda má dvě hlavní sféry, v nichž se musí především projevovat její revoluční odpovědnost: 1. musí vycházet z rozboru objektivních, nejdůležitějších rysů reálné socialistické společnosti, jak byly zachyceny v koncepci rozvinutého socialismu; přesně určovat stupeň dosažené [zvláště ekonomické] zralosti, [13] důsledně využívat dialektické metodologie k rozboru hybných rozporů a ukazovat cesty jejich řešení, předcházet jejich přeměnám v konfliktní formy, vylučovat rozpory vyvolávané chybami subjektivního činitele; 2. musí zabránit tomu, aby byla zneužívána pro antihumánní cíle, vyhrocování globálních problémů a zejména přispět k zachování míru a odvrácení termojaderné katastrofy.

Objektem odpovědnosti vědy a vědců je, aby dostatečně propracované ideje byly včas „odtrhávány od vědce a předávány výrobě“ [Čemodanov 1981 : 37], aby byli sami vědci do výroby vtahováni, aby se pravdivost vědeckých ideí ověřovala právě ve výrobě, aby byla rozvíjena účast na velkých, základních programech vědeckého, inženýrského, technického a technologického zabezpečení výroby na národní a světové úrovni, v zájmu produktivity práce a praktických potřeb výrobců, aby se široce, plně a trvale rozvíjela spolupráce mezi vědci a producenty.

Věda a vědci mají velkou odpovědnost za hlubší pochopení významu živé práce v dialektice výrobních sil, za pokrok v socialistické kultuře práce, za formování socialistického výrobce. Takováto práce má značný politický význam, je základem a hlavním plodem socialistické politické kultury. Hlavní strategií KSSS na osmdesátá léta je „všemožně pozvedávat autoritu čestné práce ve prospěch společnosti, vychovávat u lidí svědomitý vztah k věci, snahu zvyšovat profesionální mistrovství, pracovat produktivně, se stále větším efektem“ [Rusakov 1982 : 38]. Věda se musí svými specifickými prostředky na tomto úkolu energicky podílet.

V našich diskusích je dosud nedoceňován vědecký úkol zdokonalovat výrobní vztahy socialismu a pěstovat tak ochotu a schopnost výrobce vystupovat jako hospodář společenské výroby. [14] Společenské vlastnictví, jak zdůraz-

(13) Jak zdůraznil J. Andropov, „musíme si jasně uvědomovat, kde jsme... Vidět naši společnost v reálném pohybu, se všemi jejími možnostmi a potřebami — toho je dnes zapotřebí“ [Andropov 1983 : 6].

(14) R. Kosolapov, který spravedlivě odsoudil praxi těch, kdož sice kritizují „kautskyánskou teorii výrobních sil“, ale současně odmítají používat stav výrobních sil jako kritérium socialismu, současně poukázal na to, že řada teoretiků nevidí „souvislost mezi technikou a společenskými vztahy. Teze o prvořadém významu vývoje výrobních sil v sociálním pokroku se v jejich očích stává jakousi nevysvětlitelnou božskou, prvotní příčinou“ [Kosolapov 1982 : 77].

ňuje J. Andropov, je „základním činitelem existence socialismu, jeho oporou i hlavním zdrojem jeho pokroku“. Avšak přeměna „mého“ v „naše“ je mimořádně dlouhodobá a složitá. „Lid, který uskutečnil socialistickou revoluci“, píše J. Andropov, „ještě dlouho musí zvládat své nové postavení svrchovaného a neomezeného vlastníka celého společenského bohatství, zvládat je ekonomicky i politicky, a chcete-li psychologicky a vytvářet kolektivní vědomí a chování“ [Andropov 1983 : 6]. Věda a vědci po dlouhou dobu nesplňují v naší zemi společenskou objednávku na hlubší analýzu specifiky ekonomického vědomí obecně a dělnické třídy zvláště, na hlubší analýzu subjektu ekonomické činnosti, na přesvědčivější analýzu ekonomického postavení a funkcí dělnické třídy (včetně prakticky významného problému jejich hranic).

Podíl vědy a vědců na rozvoji politické kultury socialismu se projevuje i velice bezprostředně tím, že vědecky zkoumají předpoklady rozvoje socialistického demokratismu, efektivního působení na politické vědomí, přesvědčení a jednání mas, na jejich mínění, zásadové kritiky i sebekritiky. Rozpracovávají také obsah, metody a styl politické kultury řídicích procesů. Úkoly v této oblasti jsou zvláště naléhavé: je nutné rychle a podstatně zvýšit vědeckou úroveň politické teorie, zvládnout (Leninovými slovy) „materialistickou teorii politiky“, posílit její poznávací a praktické funkce. Znamená to objasňovat a promýšlet sociálně politické kategorie a zákonitosti, neboť odrážejí rozhodující procesy v nadstavbě, jsou teoretickým předpokladem účinného praktického působení politiky. (15) Věda musí přispívat k odstranění všeho, „co potlačuje a podrývá iniciativu mas a spoutává tvůrčí myšlení a živé dílo pracujících“ [Andropov 1983 : 6].

Důležitým faktorem aktivní sociální a životní pozice vědce, který neustále stupňuje autoritu vědy ve společnosti, je propaganda vědeckých a technických znalostí mezi širokými masami pracujících. Vědci učinili mnoho pro ideově politickou výchovu pracujících, jež je určujícím, spojujícím prvkem celého systému komunistické výchovy. Jak poznamenal K. Rusakov, „přesto zůstává věda propagandě ještě mnoho dlužna“ [Rusakov 1982 : 44].

Nároky na roli vědy při formování vědomí pracujících, na stupňování vědeckosti, na zdokonalování stylu, metod a forem výchovy neustále stoupají. Změnami v kulturní a vědecké úrovni vědomí, zvětšováním duchovního potenciálu společnosti jsou vyvolávány změny intelektuální i emocionální. Vědění se mění v přesvědčení a v praktický čin, stoupá význam rozhodujících zájmů lidu, rozšiřuje se sféra zájmů a potřeb.

Vědci odpovídají za objasnění sociologických, politologických, psychologických a pedagogických problémů, za výzkum mechanismu, faktorů, stereotypů politického vědomí, za systematický výzkum hodnotových orientací, poznatkové úrovně, zaměřenosti široké veřejnosti.

(15) Marxismus-leninismus obsahuje podrobnou analýzu politických jevů a vztahů, je v podstatě prvním systémovým učením o politických procesech [Šachnazarov 1980]. Politické vědy v socialistických zemích nikdy nezůstávaly stát na místě, neustále se obohacovaly nejnovějšími poznatky. Zesílila však nutnost systémového, komplexního přístupu k těmto problémům, potřeba syntetizace, zobecňování, rozpracování teoretických a metodologických problémů, analýzy politických vztahů, faktů, potřeb, zájmů, uvědomělosti, organizovanosti i nálad mas. Tuto funkci plní jak vědecký komunismus, tak dialektický (historický) materialismus [Jovčuk 1980 : 166]. Rada vědců v Sovětském svazu však doporučuje „rozvinout skutečnou politickou vědu jako teoretický systém poznatků“ a odhalovat tak rozhodněji „objektivní zákonitosti politického procesu, s nimiž musí být reálná, praktická politika v souladu“ [Mitin 1982 : 158]. Zvláštní význam v těchto snahách má stát F. M. Burlackého a G. Ch. Šachnazarova, *O rozvití marksistko-leninské politické nauky* (Voprosy filosofii č. 12, 1980).

Nejdůležitější zvláštností je stupňující se vědeckost politickovýchovného působení. Vědecké ideje je nutné pracujícím přibližovat (i pro politickou praxi je užíván upravený jazyk). Je však důležité uvědomovat si, jak zdůrazňuje M. A. Suslov, že „existuje hranice, kterou v popularizování této teorie nelze překročit. Mám na mysli hloubku a obsažnost myšlení. Právě tím se — řečeno Leninovými slovy — liší zpřístupňování našeho velikého učení nejširším masám od nesprávného popularizování“ [Suslov 1979 : 16, 17]. Dnes již nestačí předávat jednotlivé pojmy a kategorie. Je nutné posilovat znalosti zákonitostí vývoje, prohlubovat znalost metodologických zásad v poznávání skutečností.

S vědeckostí je těsně spjata političnost výchovného působení, výchova k jednotě slov a činů, k ochotě i dovednosti s pomocí vědeckých forem uvažování a při plném pochopení politiky strany jednat. Znamená to být samostatným, odpovědným a vlivným článkem v systému demokratického centralismu; projevat vyhraněné třídní citění; opírat se o vědomí převahy našeho zřízení. To ovšem vyžaduje dívat se na život otevřenýma očima, nezastírat, ale rozhodně odhalovat a sebekriticky poukazovat na nedostatky, neřešené problémy.

Vnitřní úkoly ideologického působení jsou spjaty s podílem vědy na *úkolech ideologického boje*, který se zostřuje. Naše úspěchy nepříteli lekají, neúspěchy však jej povzbuzují. I když se stále zužuje sféra panství imperialismu, je schopen mobilizovat, a to i v ideologickém boji, v psychologické válce nemalé prostředky. Snaží se působit na obyvatelstvo bezprostředně a diferencovaně. Mění pružně obsah a metody své propagandy. Pokouší se diskreditovat marxismus-leninismus a země reálného socialismu za pomoci renegátů, ale také politicky nezkušených a labilních osobností z vědecké oblasti. Jedná stále arogantněji a zákeřněji. Vědečtí pracovníci neposkytují vždy úplnou a včasnou analýzu tendencí a zvrátů v buržoazní ideologii. Musí účinněji pomáhat vést argumentovanou polemiku s těmi, kdo se neúčastní psychologické války, a konstruktivní dialog s různými objektivně a uvědoměle antiimperialistickými silami, silami míru, demokracie a pokroku.

Kritériem revoluční odpovědnosti je i dnes pomáhat zdokonalovat celkovou společenskou praxi, formovat aktivní sociální a životní pozice pracujících, zvláště pak zvyšovat uvědomělost, organizovanost dělnické třídy, přispívat k růstu bojeschopnosti proletariátu.

Hovoříme o odpovědnosti vědy a vědců. Odpovědnost jednotlivé osobnosti, vědecké instituce, kolektivu vědců, společenských a přírodních vědců, vědecké inteligence vcelku, se pochopitelně poněkud liší. Vzniká tak problém obecných, zvláštních i jedinečných subjektů (konkrétních vědců).

Pro vědu vcelku je tvůrčí postup, smělost a hloubka výzkumu jednoznačným příkazem. Ve vědecké obci je však nemálo lidí, kteří si myslí, že mohou využívat vymoženosti a jistoty, které má věda za socialismu, aniž něčím významnějším přispívají k uchování, tvorbě a šíření duchovní kultury. Ne všichni jsou dostatečně připravováni na úkoly. Nejde však jen o poznatky, nemůžeme být také spokojeni s úrovní odpovědnosti, kritické atmosféry, s prostorem poskytovaným tvorbě v jednotlivých kolektivech a s účastí na politickovýchovném působení.

Zvláštní odpovědnost mají vedoucí vědci, kteří jsou přirozenou autoritou, mohou inspirovat vznik vědecké školy. Jsou tedy nejen hlavními tvůrci koncepcí, ale i organizátory, vychovateli mládeže a společenskými činiteli. Celkové podmínky socialismu vytvářejí příznivou půdu pro demokratické (demokraticko-centralistické) metody řízení vědeckých kolektivů, které vedou k zainteresovanosti a výkonnosti všech jejich členů a umožňují formovat jejich odpovědnou pozici. Stále ještě se však prosazují i prvky autoritativních a auto-

kratických metod. V takových případech se nevytváří příznivá politická, mravní a ideová atmosféra pro socialistické hospodaření s cennými hodnotami duchovní tvorby. Příkazem pro vedoucího proto je, aby viděl v podřízených právě takové hospodáře, jako je sám, aby respektoval, že „pracující člověk je u nás plnoprávným hospodářem země a nikdo nemá právo nepřihlížet k jeho názoru“ [Černěnků 1981]. Musí být příkladem ve využívání svěřené moci v zájmu společnosti, jakož i dodržování zákonů právních i morálních. Členové vědeckých kolektivů zase využívají přirozené autority kolektivu i svých zájmů, politických organizací k tomu, aby si vytvářeli prostor pro odpovědnou politickou činnost.

Osobní odpovědnost vědce, prýštíci z rozvinutých rysů jeho osobnosti, se opírá o odpovědnost, jejímž nositelem je celá společnost, především však její rozhodující hybné síly, dělnická třída v čele s komunistickou stranou. Odpovědnost osobnosti před stranou, třídou, společností, je podporována a podněcována jejich odpovědným postojem vůči těm, kdo razí směry vědeckého postupu, z nichž má společnost prvořadý užitek. Dostává se jim včasné a účinné podpory, jejich práva a svobody jsou v souladu s přidělenou kompetencí účinně hájeny. Nepochopení, strpění nespravedlivého jednání v dlouhodobě vytvářené atmosféře uspokojení, nenáročnosti a konformismu, vede k zhoubnému promarnění iniciativy.

5. Vědecké přesvědčení jako předpoklad politické aktivity

Subjekt vědecké tvorby volí nejen způsob zkoumání a výstavby systému poznatků a způsob, jakým se hodlá podílet na praktické realizaci výsledků. Užívá specifické prostředky k interiorizaci („emocionalizaci“) poznatků, dosahuje různé úrovně v této interiorizaci.

Vědecké přesvědčení je nutným prvkem poznání. N. V. Kopnin zdůrazňuje, že „bez přeměny ideje v osobní přesvědčení, ve víru člověka, není možná praktická realizace teoretických idejí“ [Kopnin 1974 : 253]. Přesvědčení je psychickým stavem osobnosti, jež je jeho nositelkou. Představuje přeměnu objektivně významného poznatku o skutečnosti v poznatek osobnosti, jež k němu zaujímá subjektivní, vnitřní vztah. Vzniká tak soubor pozic a stereotypů, jež vedou k výběrové vnímavosti [Vorožcov 1979: 65—67, 70, 71]. Vědec vybírá a uplatňuje určité teoretické i praktické postupy, jež určují v mnohém jeho představy o objektu, předmětu zkoumání a styl vědeckého myšlení. Vysoké ideové přesvědčení je základem aktivní společenské a životní pozice, podmínkou harmonického, všestranného rozvoje vědecké osobnosti.

Při vzniku vědeckého přesvědčení se uplatňují zvláštnosti osobnosti, její bezprostřední potřeby a zájmy. Toto přesvědčení však je především dílem odpovědnosti vědecké, mravní a politické, třídní, ideové a světonázorové orientace, náročnosti vůči sobě i druhým. Je ovlivněno zvláštnostmi procesu poznávání, vlivem vědeckého kolektivu a společnosti. Formuje se v systému vzdělávání a výchovy, ve vědeckých školách se specifickými paradigmaty předávání poznatků, ve společensko-politických strukturách, při ideologické, stranicko-politické přípravě.

Jádrem přesvědčení jsou složky, které jsou utvářeny obecnými závěry vědy a především marxisticko-leninskou teorií a metodologií. Marxistická filozofie přetavuje přesvědčení v ucelený systém.

Vedle funkce algoritmizační a socializační má přesvědčení funkce hodnotové a metodologicky orientační i kompenzační [Vorožcov 1979 : 66]. Rozporná skutečnost, s níž se vědec setkává, vynucuje, aby se správně, ale i rychle orientoval, volil vhodné vědecké a společensko-politické postupy, aby také své

přesvědčení dále racionálně rozvíjel, aby přijímal informace, které zdůvodňují zvolenou orientaci a zevšeobecňoval je jako důkaz správnosti své pozice je co nejrychleji prakticky uplatňoval. Je proto v zájmu vědy, aby byl trvale schopen ověřovat podstatu zvolených hodnot a norem, aby uvědoměle stranil pokrokovým, reálně humanistickým ideálům a principům.

V procesu formování vědeckého přesvědčení má stále větší úlohu morální faktor, morální regulace, mravní výchova, i když stoupá také vliv faktorů, jež jsou vysoce morálně ceněny, samy však vznikají mimo sféru morálky. Mravní normy, ideály a tradice mají tendenci působit univerzálně, apoliticky, imperativně, i když nejsou institucionalizovány [Medjanceva 1980: 49].

Vnitřní i vnější morální regulativy, na něž působí rozvoj vědy, především však sama společnost, mají vliv jen na některé prvky ve struktuře vědy. Jsou to takové prvky, jež lze ovlivnit dobrovolně akceptovaným každodenním a zvláště společensky uvědoměle utvářeným veřejným míněním a individuálními znalostmi, představami a ideály. Lze jimi utvářet představy o společenské, životní pozici a odpovědnosti, obtížněji však samotný proces vědeckého poznávání, i když jsou normy a hodnoty přirozenou stránkou vědeckého myšlení. Právě touto cestou, přes normy a hodnoty vědy, mohou morální normy zprostředkovaně, „zdola“ působit. Mohou působit na přesvědčení, neboť odpovídají sociální znalosti a zkušenosti vědce. Vždy jsou koneckonců formovány z hlediska vládnoucí třídní ideologie, odrážejí žádoucí chování osobnosti v souladu s podstatnými zájmy třídy. Jsou uvědoměle formovány politikou dělnické, komunistické strany, podporovány systémem právních, politických, ideologických norem i sankcí.

Vzhledem k tomu, že se vědecká činnost rozvíjí i za socialismu rozporně, je nutné cílevědomě eliminovat takové mravní konflikty, které oslabují motivaci k jednání z pozice hospodáře společenské výroby a nahrazují ji v nezdravém mikroklimatu egoistickým kariérismem, úzkým odbornictvím, politickým indiferentismem. M. P. Medjanceva upozorňuje správně, že „existuje nebezpečný omyl, že morální kolize se dotýkají pouze osobního života vědce, ale nepůsobí na rozvoj samotné vědy“ [Medjanceva 1980: 54]. V zájmu harmonického formování vědecké osobnosti je třeba vědecky řešit složitý problém, tj. „nalézt takové morální, ekonomické, právní a politické regulativy, které by mohly působit nejen k vnější regulaci vědecké činnosti, ale vstoupit do ní organicky a také organicky odrážet její specifiku“ [Medjanceva 1980: 53].

Nejdůležitějším předpokladem vytváření aktivní, odpovědné společenské a životní pozice, jež se mění v hluboké vnitřní přesvědčení osobnosti vědce, je ideově politická pozice, vnitřní ztotožnění s politikou dělnické třídy a komunistické strany. Vedoucí úloha strany v politickém systému je rozhodující podmínkou socialistického demokratismu a růstu politické kultury mas a její uznávání a prosazování je tudíž i určujícím principem politické kultury. Účast na prosazování vedoucí úlohy komunistické strany v životě společnosti, v různorodých formách socialistické demokracie, rozvoj politické kultury jsou nejdůležitějšími podmínkami plné, intenzivní realizace tvůrčích schopností vědce.

Socialistický politický systém, komunistická strana, socialistický stát pečují všestranně o optimální předpoklady vědecké tvorby, o její svobodný a odpovědný rozvoj. Vědci užívají svůj intelektuální, odborný, mravní i politický potenciál a pomáhají při řešení významných politických úkolů. Je vnitřní potřebou vědců, aby uplatňovali svá politická práva a svobody a plnili politické povinnosti přinejmenším tak odpovědně, jako své poslání vůči sféře výroby, duchovní, mravní apod.

Své politické úkoly nemohou plnit, neosvojují-li si reálně důležitou myšlenku Marxovu o filozofii (vědě), která nachází svou zbraň v proletariátu, Leninovu ideu o dělnické třídě jako ochránci hodnot kultury a civilizace. Hájí a prosazují základní, dlouhodobé zájmy dělnické třídy, neboť jen tak lze vytvářet socialistickou a komunistickou společnost. Kritériem vědecké pravdy není jakási abstraktní praxe (jak o ní spekulují např. revizionisté) či utilitární užitečnost (ve smyslu pragmatismu), ale sociálně třídní praxe, konkrétní materiální práce tříd a jejich příslušníků [Sandkühler 1973 : XLV, XLVI]. „Poznatky jsou pravdivé nikoli proto, že slouží zájmům dělnické třídy a pokud jim slouží, nýbrž slouží těmto zájmům, protože jsou pravdivé a pokud jsou pravdivé“ [Gössler 1973].

S tím, jak roste sociální vyspělost dělníků, rolníků a inteligence, se formují jejich společné pokrokové sociální vlastnosti, ale vzrůstá také význam leninských přístupů při hodnocení jejich možností a odpovědnosti. Společnost sociální rovnosti vzniká pouze při neustálém prohlubování úlohy dělnické třídy ve společnosti, zahrnujícím rozvoj jejích klíčových sociálních vlastností.

Věda a vědci nejsou ve vnějším vztahu ke komunistické, dělnické straně, strana nevystupuje pouze jako „zprostředkovatel“ či „výkonný orgán“ nezávislé vědy. Je nejdůležitějším subjektem poznání, dosahuje jeho relativně nejúplnějších stupňů. Součástí její poznávací činnosti je rozvoj poznání v základních společenských vědách. Inspiruje formování velkých koncepcí, vytváření nových syntéz, v nichž jsou zevšeobecněny zkušenosti všech pracujících, kolektivní moudrost lidu. Vyžaduje to koncepci „vědy, která chápe svou společenskou podmíněnost, používá specifických prostředků teoretického poznání — a je si vědoma vlastních společenských důsledků; politiky, která vychází z poznání zákonitostí vývoje společnosti a vědomě je realizuje“ [Ruml 1975 : 11].

Vědci se ve velkém rozsahu a bezprostředně účastní ideové a organizační práce komunistické, dělnické strany, strana se soustavně zabývá problémy efektivty řízení stranických organizací ve vědě. Stejně jako všichni komunisté, mají i komunisté pracující ve vědě zvláštní odpovědnost. Výchovně působí na kolísavé a lhostejné, učí ostatní, zejména mladou vědeckou generaci, třídní a společenské odpovědnosti, formují jejich aktivní společenskou a životní pozici, působí na jejich přesvědčení. Musí přitom vždy začínat především u sebe. Neplní své poslání, nejsou-li zanícenými a také skromnými bojovníky.

Nejhlubším smyslem politické kultury je vychovat opravdové komunisty, kteří si skutečně počínají tak, jak to vyžaduje výstavba rozvinuté socialistické společnosti (Lenin). To je úkol nelehký, neboť podmínky, jež výstavba přináší, nebudou v dalších letech snazší, ale spíše složitější. Jak vícekrát zdůrazňoval G. Husák, je nutné maximálně využívat vlastních možností, být náročný v hodnocení, žádat poctivou práci, pořádek a disciplínu, větší průbojnost, bojovnost a důslednost [Husák 1981].

* * *

Po K. Marxovi, který byl geniálním vědcem a současně vynikajícím organizátorem dělnického hnutí a revolučního boje za svržení kapitalismu a vítězství socialismu a nesmířitelným kritikem pseudovědeckých teorií i pokrytectví ideologů a politiků vládnoucí třídy, již nikdy nebude moci být smysluplně měřena a vyjadřována pokrokovost či konzervatismus vědce pouze pomocí čistě odborných či úzce psychologických kritérií. Bylo prokázáno, že efektivnost vědecké práce a politická, morální a ideová zralost se vzájemně podmiňují. Pouze z jejich souladu vzniká harmonická osobnost socialistického vědce.

Literatura

- Andropov, J.: *Zajistit světu trvalý mír, neměnný cíl politiky KSSS*. Rudé právo 1982, 23. listopadu.
- Andropov, J.: *Učení Karla Marxe a některé otázky výstavby socialismu v SSSR*. Rudé právo 1983, 24. února.
- Bernal, J. D.: *Věda v dějinách*, díl I., II. Praha, SNPL 1960.
- Brežněv, L. I.: *Leninským kursem. Reči i statji*, T. 6. Moskva, Politizdat 1978.
- Burslackij, F.—Galkin, A.: *Sociologija. Politika*. Moskva. Meždunarodnyje otnošenija 1974.
- Cipko, A. S.: *Filosofské aspekty socialistického stavitelstva*. In: *Materialy sověščanija po istoričeskomu materializmu*. Voprosy filosofii 1982, č. 7.
- Cyrkun, A. F.: *Problema sistěmnosti i celostnosti v istoričeskom materializme*. In: *Materialy sověščanija... Voprosy filosofii* 1982, č. 7.
- Černodanov, N. P.: *Sovětskij obraz žizni i obščestvennaja pozicija učenogo*. In: *Metodologija nauki i naučnyj progress*. Novosibirsk, Nauka 1981.
- Černěnko, K.: *Leninskaja strategija rukovodstva*. Kommunist 1981, č. 13.
- Ekonomika i vospitanije, glavnyje sfery bor'by za kommunizm. Kommunist 1980, č. 9.
- Fedosejev, P. N.: *Dialektika společenského života. Otázky míru a socialismu* 1981, č. 9.
- Fedosejev, P. N.: *Zrelyj socialism i obščestvennyje nauki*. Kommunist 1981, č. 16.
- Gössler, K.: *Erkennen als sozialer Prozess*. In: *Marxistische Erkenntnistheorie. Texte zu ihrem Forschungsstand in den sozialistischen Ländern*. Hrsg. J. J. Sandkühler, Problemata. Frommann-Holzog, Stuttgart 1973.
- Gvišiani, D. M.: *Social'naja rol' nauki i politika gosudarstva v oblasti nauki*. In: *Sociologičeskije problemy nauki*. Moskva, Nauka 1974.
- Husák, G.: *Projev na čtvrtém zasedání ÚV KSČ*. Rudé právo 1981, 29. října.
- Chalipov, V. F.: *Politický uroveň stavitel'ja kommunizma*. Pravda 1980, 27. března.
- Chalipov, V. F.: *Soveršenstvovanie političeskoj kul'tury ličnosti pri socializme. Metodologičeskije problemy kommunističeskogo vospitanija*. Moskva 1980.
- Ignatovskij, V. P.: *Problemy issledovanija naučno-techničeskoj revoljucii*. In: *Materialy sověščanija... Voprosy filosofii* 1982, č. 7.
- Janovskij, R. G.: *Naučnaja dějatělnost i social'naja aktivnost sovětskogo učenogo*. Voprosy filosofii 1979, č. 5.
- Janovskij, R. G.: *Formirovanije ličnosti učenogo v uslovijach razvitogo socialismu*. Novosibirsk, Nauka 1979.
- Janovskij, R. G.: *Političeskoe soznanije ličnosti v uslovijach rozvitogo socialismu*. In: *Problemy političeskich nauk*. Moskva, Nauka 1980.
- Jovčuk, M. T.: *Někotoryje osoběnnosti političeskoj kul'tury socialismu*. In: *Problemy političeskich nauk*. Moskva, Nauka 1980.
- Jovčuk, M. T. — Kogan, L. N.: *Sovětskaja socialističeskaja kul'tura: istoričeskij opyt i sovremennyye problemy*. Moskva 1979.
- Kejzerov, N. M.: *Političeskaja kul'tura socialističeskogo obščestva. Aktual'nyje problemy marksistsko-leninskoi teorii*. AON pri CK KPSS, Moskva, Mysl' 1982(a).
- Kejzerov, N. M.: *Metodologičeskije aspekty kritiki buržuaznych koncepcij političeskoj kul'tury*. Voprosy filosofii 1982(b), č. 1.
- Kopnin, N. V.: *Gnoseologičeskije i logičeskije osnovy nauki*. Moskva, Mysl' 1974.
- Kosolapov, R. I.: *Socialismus. K otázkám teorie*. Praha, Svoboda 1982.
- Kosolapov, R. I.: *Leninský životní postoj*. Pravda 1980, č. 67.
- Kosolapov, R. I. — Markov, V.: *Svoboda i otvětvěnnost*. Moskva 1981.
- Kostenko, N. A.: *Naučnyj atěizm kak faktor formirovanija aktivnoj žizněnnoj pozicij učenogo*. In: *Metodologija nauki... Novosibirsk, Nauka* 1981.
- Lazar, M. G. — Lejman, I. I.: *NTR i nraštvennyje faktory naučnoj dějatělnosti*. Leningrad 1978.
- Lenin, V. I.: *Spisy, sv. 11*. Praha, SNPL 1956.
- Lenin, V. I.: *Spisy, sv. 29*. Praha, SNPL 1958.
- Marx, K. — Engels, B.: *Spisy, sv. 1*. Praha, SNPL 1956.
- Marx, K. — Engels, B.: *Spisy, sv. 17*. Praha, NPL 1965.
- Medjanceva, M. P.: *Otvětvěnnost učenogo kak social'no-političeskaja problema*. Kazaň, Izd. Kazaňskogo universitěta 1973.
- Medjanceva, M. P.: *Naučnaja dějatělnost kak ob'jekt moral'noj reguljacji*. In: *Metodologičeskije problemy rozvitogo socialističeskogo obščestva*. Kazaň, Izd. Kazaňskogo universitěta 1980.
- Metodologija nauki i naučnyj progress*. Úvod. Novosibirsk, Nauka 1981.

- Mitin, M. P.: Recenze k publikaci V. V. Mšvenieradze: *Sovremennoje buržuaznoje političeskoje soznanije*. Moskva, Izd. Nauka 1981. Voprosy filosofii 1982, č. 8.
- Nalivajko, N. V.: *O social'noj prirode otvėtstvennosti učenogo*. In: *Metodologija nauki*... Novosibirsk, Nauka 1981.
- Nauka i formirovanije aktivnoj žizněnnoj pozicii učenogo. In: *Metodologija nauki*... Novosibirsk, Nauka 1981.
- Ruml, V.: *Věda a ideologie*. Sbornik prací. Praha, Svoboda 1975.
- Rusakov, K.: *Obostrenije iděologičeskoj bor'by na mirovoj arene i političeskoje vospitanije trudjaščichsja*. Kommunist 1982, č. 16.
- Sandkühler, H. J.: *Praxis und Geschichtsbewusstsein*. In: *Marxistische Erkenntnistheorie*... Stuttgart, Frommann Holzboog 1973.
- Semjonov, V. S.: *Problema protivorečij v uslovijach socializma*. Voprosy filosofii 1982, č. 7.
- Smirnov, V. A.: *Social'naja aktivnost sovětskich rabočich. Někotoryje metodologičeskie i sociologičeskie aspekty problemy*. Moskva, Politizdat 1979.
- Suslov, M. A.: *Věc celé strany. Materialy vřesvazově porady ideologičeských pracovníků*. Moskva, říjen 1979. Praha, Svoboda 1979.
- Šachnazarov, G. Ch.: *Cesty rozvoje politických věd*. Rudé právo 1980, 2. září.
- Vdovičenko, G. G.: *Metodologické základy analýzy dialektiky objektivního a subjektivního činitele*. Společenské vědy v SSSR 1982, č. 5.
- Vorožcov, V. P.: *Naučnyje ubežděniya i ich rol' v determinacii povědění ličnosti*. In: *Někotoryje aktual'nyje voprosy issledovanij v oblasti obščestvennych nauk*. Novosibirsk, Nauka 1979.
- Vorožcov, V. P.: *Ubežděniya učenogo kak neobchodimyj element naučnogo poznaniya*. In: *Metodologija nauki*... Novosibirsk, Nauka 1981.

Резюме

М. Форманек: Политическая культура современного научного работника

В ходе строительства развитого социалистического общества повышается творческая активность и расширяются сферы деятельности всего народа. Носители умственного труда, особенно научные работники, также создают ценности, все более значительные для практического освоения объекта. Наука все шире проникает в практическую деятельность, требования, предъявляемые трудящимися к науке, возрастают. Растет значение политики как инструмента углубления союза рабочего класса и интеллигенции. Строительство нового общества и процессы научно-технического прогресса требуют формирования научной личности в единстве ее профессиональной и социально-политической сторон, формирования активной, ответственной общественной жизненной позиции и убеждения как предпосылки развития научной позиции.

В статье этот процесс изучается посредством объяснения сущности политической культуры социалистической личности. Политическая культура представлена в основных плоскостях (познавательной, эмоционально-психологической, ценностно-нормативной, практических действий). Изучается ее отношение к общей культуре и классовой культуре, функции, типы и критерии. Ученые, играющие важную роль в развитии общей культуры, профессиональность которых включает естественно политическую доминанту, могут и должны стать примером в уровне освоения политической культуры, укрепляя тем самым все больше союз с рабочим классом.

Научная деятельность определяется как особый вид умственного труда по отношению к объекту научной деятельности, предъявляющий специфические требования в смысле проникания в сущность противоречивых процессов, организационно-практической и информационной деятельности. Общественно ответственным умственным трудом научный работник прочно включается в систему трудовых и производственных видов деятельности, приобретает социальную уверенность, расширяет свой социальный кругозор, свои возможности. Такая социальная и жизненная позиция позволяет ему вести себя как подобает социалистическому хозяину в области духовного производства.

В разделе, посвященном ответственности, определяется сущность социальной ответственности, ее объективная детерминированность и значение личного целенаправленного выбора. Подробно характеризуются объект и субъект ответственности, включая роль ведущего ученого.

В главе о научном убеждении анализируется процесс интериоризации знаний, формирования субъективного, внутреннего отношения к ним, ядро и функция убеждения. Автор изучает растущее влияние морального фактора, моральной регуляции, моральных противоречий к конфликтов, возможности и границы воздействия на научное творчество. В заключительном разделе главы и статьи рассматривается важ-

нейшая предпосылка формирования активной, ответственной позиции и научного убеждения, а именно, внутреннее отождествление взглядов научного работника с политикой рабочего класса и коммунистической партии.

Summary

M. Formánek: Political Culture of the Scientific Worker of Our Time

In building up an advanced socialist society, an intensified creative activity and an increased range of action on the part of all people may be observed. Also brainworkers, and particularly scientific workers, create values of growing significance for the practical appropriation of the object. Science is increasingly permeating practical activity, the claims laid on science by the working people are growing in scope. Politics gradually assumes a role of major importance as an instrument of strengthening the bond between the working class and the intelligentsia. The building-up of a new society and the processes of scientific-technological development necessitate the formation of a scientist's personality in the unity of its professional and socio-political aspects, as well as the creation of an active, responsible, social, living position and conviction as a precondition for unfolding the scientific position.

The present paper examines this process by throwing light upon the substance of political culture of the socialist personality. Political culture is represented on its elementary levels (i. e. the cognitive, emotional-psychological, value-normative, practical-action levels). Its relation to the general culture and class structure is examined hand in hand with its functions, types and criteria. Scientists who play an important role in developing general culture and whose professionalism naturally involves the political dominant, can and must set an example on the level of appropriating political culture, and thus continuously reinforce the bond with the working class.

Scientific activity is defined as a particular kind of brainwork in relation to the object of scientific activity, laying specific claims on highlighting the substance of contradictory processes, on practical-organizational and informative activity. By his socially responsible brainwork, the scientist becomes firmly rooted in the system of working and productive activities, acquires social securities, expands his social horizon and possibilities. A social and living position of this kind enables him to behave as a socialist manager in the area of spiritual production.

The part devoted to responsibility presents a definition of the substance of social responsibility, of its objective determination, and expounds on the significance of personal, purposeful choice. Both the object and the subject of responsibility are characterized in detail, inclusive of the role of the leading scientist.

The chapter on scientific conviction analyzes the process of the interiorization of knowledge, the formation of one's subjective, inner relation to it, the core and functions of conviction. Attention is focussed on the growing influence of the moral factor, moral regulation, moral contradictions and conflicts, possibilities and limits of influencing scientific production. In conclusion, the most important precondition for creating an active, responsible position and scientific conviction, i. e. the inner identification with the policy of the working class and the Communist Party, is subjected to analysis.